

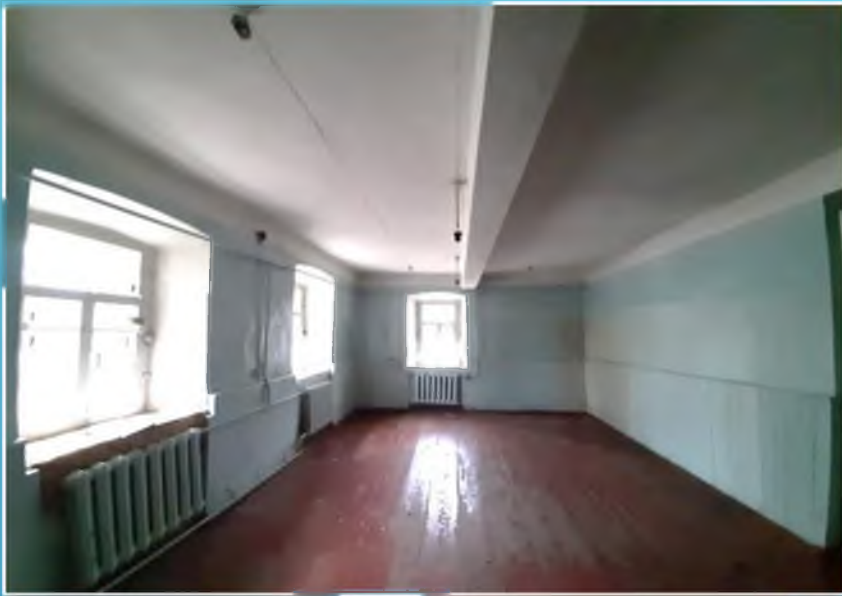
В грудні 2019 року Ніжинська міська рада ухвалила рішення про передачу на баланс Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського пам'ятки місцевого значення «будинок Лисянського» для створення в ньому постійно діючої експозиції Меморіального будинку-музею мандрівника.

В основі «Будинку Лисянського» – історична кам'яниця першої половини 18 століття на глибокому підвалі, до якої пізніше було прилаштовано прибудову

«Будинок Лисянського» потребує виконання невідкладного комплексу робіт з реставрації та прилаштування під сучасний музей

Розкоп на садибі лисянських

NIRAE
ІМЕНІ І. СВІЦЬКОГО

Ніжинська археологічна експедиція 2020

Знахідки 2 червня

НИІАМ
ІМЕНІ І. СПАСЬКОГО

Розкоп на садибі Лисянських

Ніжинська археологічна експедиція 2020

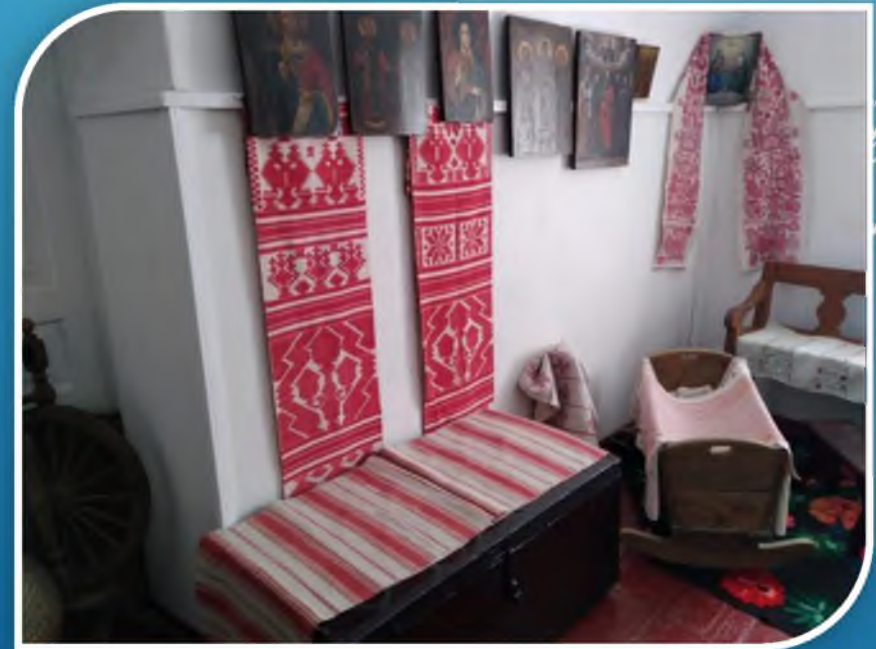
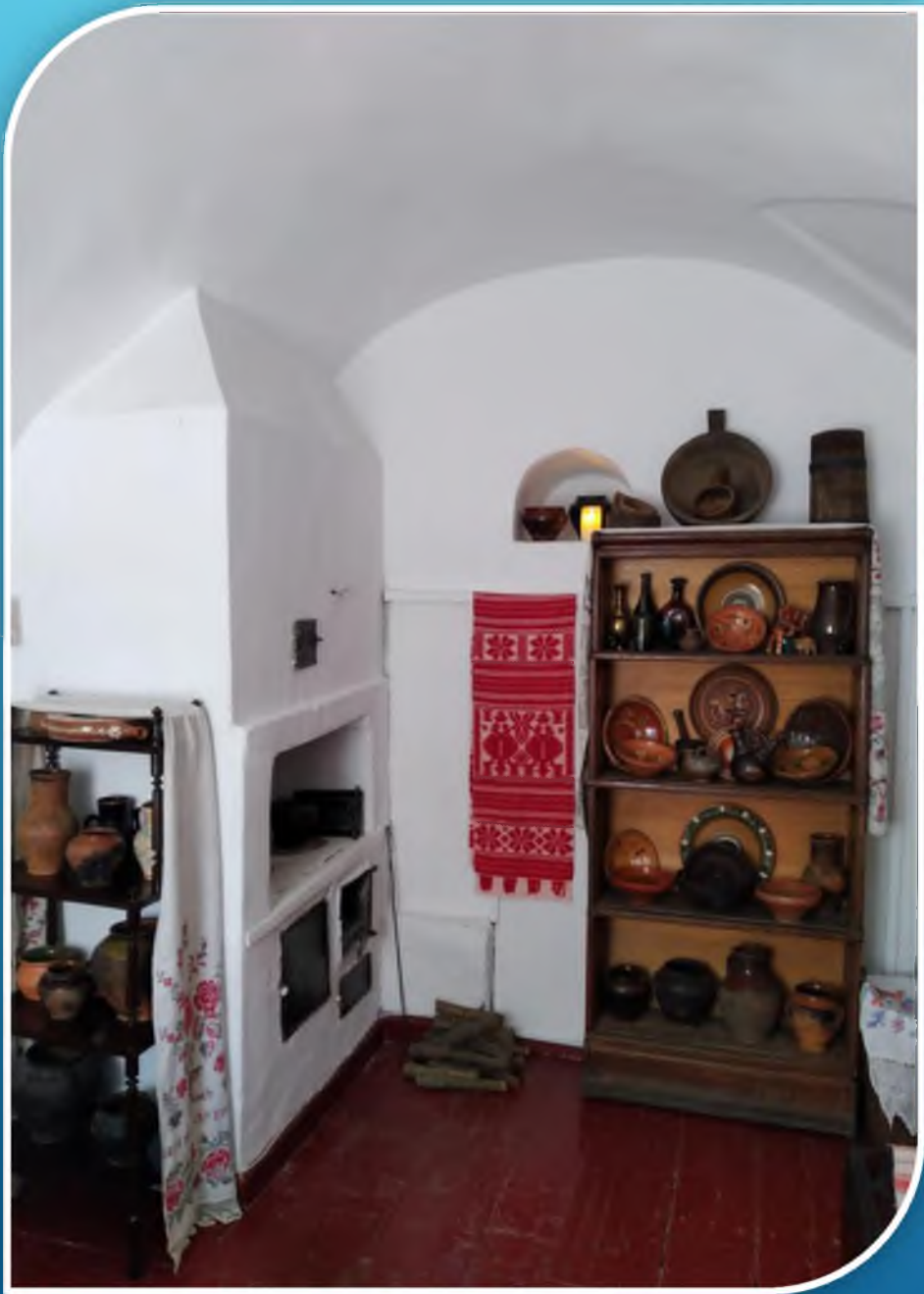

Козацька люлька.

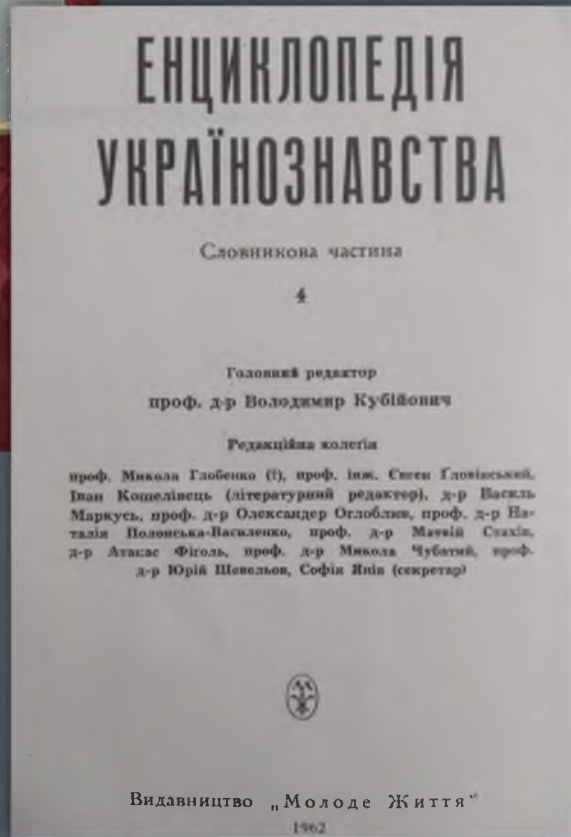
Лисянський Юрій Федорович (1773-1837) – видатний мандрівник, дослідник-географ, океанолог, етнограф, навколосвітній мореплавець українського походження. Один з керівників першого в історії колишньої Російської імперії навколосвітнього плавання 1803-1806 рр., капітан шлюпу «Нева».

Микола Глобенко

Лисянський Юрій (1773—1837), видатний мореплавець на рос. службі, дослідник, укр. роду з Ніжена. Разом з І. Крузенштерном здійснив у 1803—06 рр. навколосвітню подорож (Кронштадт — Ріг

Горн — Гавайські острови — Аляска — Кантон — Ріг Доброї Надії — Кронштадт). Особливо важливі роботи провів на Алясці й Тихому Океані, де м. ін. відкрив острів, названий його ім'ям (один з Гавайських островів); «Путешествие вокруг света на корабле „Нева“ в 1803-06 годах», кн. перекладена на англ. мову.

Ю. Лисянський

Лисянський Юрій (*1900), співак-баритон, соліст Київської

Енциклопедія українознавства.
Словникова частина. — Париж,
Нью-Йорк, 1962. — Т. 4.

«Енциклопедія українознавства» - україномовна енциклопедія про Україну, створена у 1940-1990-х роках під егідою Наукового товариства імені Шевченка в Європі (НТШ у Європі) розташованого у французькому місті Сарселі. Головний редактор проф. д-р Володимир Кубійович. Редакційна колегія проф. Микола Глобенко (†), проф. інж. Євген Гловінський, Іван Кошелівець (літературний редактор), д-р Василь Маркусь, проф. д-р Олександр Оглоблин, проф. д-р Наталія Полонська-Василенко, проф. д-р Матвій Стахів, д-р Атанас Фіголь, проф. д-р Микола Чубатий, проф. д-р Юрій Шевельов, Софія Янів (секретар).

Автором статті про Юрія Лисянського (М.Г.) є відомий письменник та літературознавець, дійсний член НТШ, професор УВУ в Мюнхені, заступник редактора «Енциклопедії українознавства» Микола Глобенко (Оглоблин) (1902-1957).

Проф. Євген Онацький

УКРАЇНСЬКА
МАЛА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Книжка перша Літери А - Б

Наказом Адміністрації
УАПЦеркви в Аргентині
Буенос-Айрес - 1957

ЛИСЯНСЬКИЙ ЮРІЙ (1773—1837) — український мандрівник, що в 1795 р. розмовляв з Джорджем Вашингтоном у Філадельфії, а в 1805 р. зробив подорож навкруги світу, яку й описав (по московськи), виявляючи значну спостережливість.

Стаття про Юрія Лисянського в «Українській малій енциклопедії».

(Онацький Є. Українська Мала Енциклопедія. — Кн. 7: Літери Ле—Ме. — Буенос-Айрес, 1960. — 130 с.)

Бісмарк — 1977 — Грлі

І. КОЗАКИ НА АЛЯСЦІ

Назва півострова АЛЯСКА походить від алеутської назви АЛЯКШУ, що означає "земля" або "континент"./*1/. Площа півострова виносить 586.400 кв.миль/1512 кв.км./ і має 226.167 осіб населення під сучасну пору.

Аляска належала до Російської імперії протягом 126 років, рахуючи від офіційного її відкриття в 1741 р. данським капітаном Вітусом Берінгом, який був на службі російської царині Єлисавети /1741-1762/ і прізвищем якого назване море і затока. Це, однак, не означає, що раніше не було досліджень Аляски і прибережних островів, бо вже перед офіційним відкриттям Аляски українські козаки, що попали в Сибір після Переяславської угоди між Богданом Хмельницьким /1595-1657/ та московським царем Алексеем /1645-1676/ та після першого зруйнування Січі в 1709 році, проникали по бережжя Аляски, шукаючи можливостей втечі та нового осідку для себе.

У 1867 році, за ініціативою Вільяма Г.Суварда, державного секретаря в роках 1841-62, уряд США купив Аляску в Росії за 7.200.000 дол./*2/.

Українці на Алясці

Про досліджування Аляски виселеними забороненими козаками знаємо не лише з праць українських істориків, передусім Миколи Аркаса /1852-1909/, який служив 10 років у Чорноморській флотії, де ще в минулому столітті зберігалися козацькі перекази і традиції, та Дмитра Яворницького /1855 - 1940/, автора "Історії запорозьких козацких військ" (1909).

Тривалу пам'ять по собі залишив на Алясці славний мореплавець Юрій Федорович Лисянський, козацького старшинського роду, який народився в Ніжині 13 серпня 1773 року, а помер 6-го березня 1837 р. та був капітаном першої ранги. У роках 1803-1806 він як командир корабля "Нева" відбув першу кругосвітню подорож під прапором Російської імперії, під загальним керівництвом німця І.Ф. Кризенштерна, командира корабля "Надежда"/обидва кораблі паралельно досліджували північні моря/. Сьогодні затока, ріка, півострів і причалок на Алясці мають назви в його честь./*11/. У цій експедиції брали участь теж козаки, на що вказують прізвища: Батурин, Чурин, Гайдукович і інші.

Свою кругосвітню плаву описав Лисянський у книжці "Кругосветное путешествие 1803 - 1806", виданій російською мовою в Петрограді в 1812р. та перевиданій англійською мовою в Лондоні в 1814 році. Книга Лисянського була перекладена теж на німецьку і французьку мови та викликала надзвичайне зацікавлення в тодішній Європі.

LISIANSKI BAY - затока, яку переназвано в 50-их роках на Барлінг Бей.

LISIANSKI INLET - маленька морська затока, довжиною в 25 миль на північно-західньому бережжі острова Чічагова. /*19/.

LISIANSKI PENINSULA - Півострів Лисянського знаходиться 8 миль на північ від міста Сітка, і там ще й досі є велика російська колонія. /*20/.

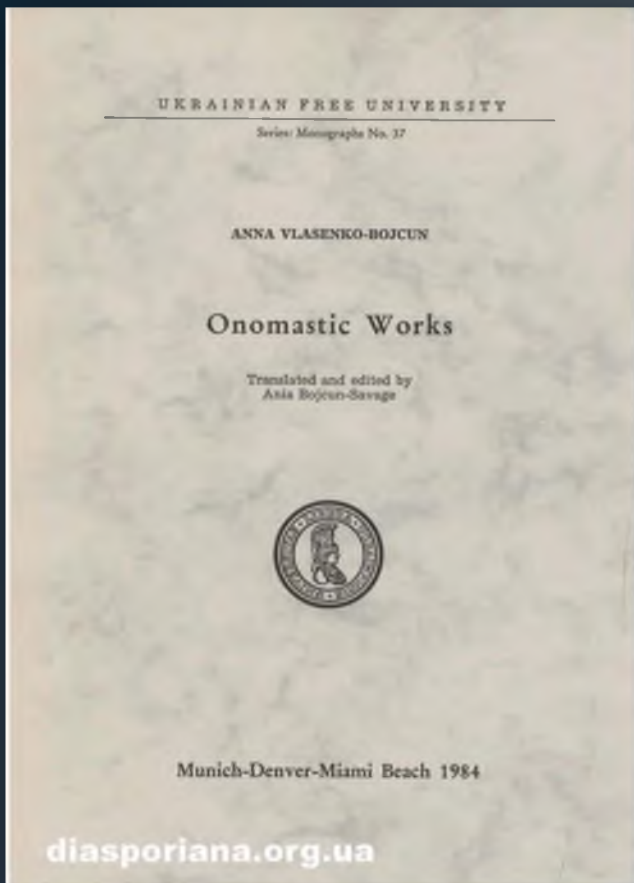
LISIANSKI POINT - Ріг Лисянського на півострові Лисянського. /*21/.

LISIANSKI RIVER - Ріка Лисянського, довжина - 7 миль, на острові Чічагова, впадає в протоку Лисянського. /*22/.

LISIANSKI STRAIT - Протока Лисянського між островами Чічагова і Гуна, довжина - 13 миль. /*23/.

LYSKOV CAPE - Причолок/ріг/ Лиськова, названий так же капітаном Лютке в 1836 р. прізвищем Аркадія Лиська, який товаришив Лютке в його експедиції в роках 1826 - 1829. /*24/.

There are numerous place names in Alaska that bear the name of the navigator Uri Lisiansky, who was of a Cossack officer's family and was born in 1773 in Nizyn, Ukraine. Between 1803 and 1806 he commanded the ship "Neva," which was the first vessel bearing the Russian flag to circumnavigate the globe. Several Cossacks were in his crew as is borne out by their names, Baturyn, Churyn, Hajdukovykh and others. Today, a river, a bay, a peninsula and an inlet bear Lisiansky's name.¹⁵

Lisianski Bay — changed to Barling Bay.

Lisianski Inlet — 25-mile long inlet on the northwest coast of Chichagof Island.¹⁶ Named for Uri Lisiansky.¹⁹

Lisianski Peninsula — eight miles north of Sitka on Baranof Island.²⁰

¹⁵ Orth, Donald J.: *Dictionary of Alaska Place Names*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1967, p. 439.

¹⁶ *Ibid.*, p. 439.

¹⁷ *Ukrainsky Radiansky Slovnnyk*. Akademia Nauk, Kiev, 1967, V. II, p. 232.

¹⁸ Inlet located 37 miles west of Hoonah, Alexander Archipelago, 58° 07' 30" W; BNG 1908; (MAP 10).

¹⁹ Lisiansky, Uri (Jurij Lysianskyj). Born on August 13, 1773 in Nyzyn, Ukraine. After finishing the military academy, he was a sailor and later commanded the ship "Neva," which was the first vessel bearing the Russian flag to circumnavigate the globe. In 1812 he published an account of his voyage which was translated into English in 1814. There are many places in Alaska that bear his name. He was of a Cossack officer's family, which after the destruction of Zaporoskia Sich in 1775, went to serve the Russians and was sent to Siberia to settle it.

²⁰ Alexander Archipelago 57° 10' N, 135° 23' W. Named in 1883 by W. H. Dall and published in 1883 in *Coast Pilot*, p. 152. Lisiansky visited this area

Lisianski Point — point of land on Lisianski Peninsula.²¹

Lisianski River — stream on Chichagof Island.²²

Lisianski Strait — on northwest coast of Chichagof Island.²³

in 1804 and 1805. When Lisiansky arrived at Kodiak on July 14, 1804, he learned that Indians had destroyed the Russian settlement at Sitka. After making minor repairs to the ship and unloading supplies, he sailed for Sitka where he arrived on August 20. Lisiansky helped Alexander A. Baranov, the Russian governor of the colonies, repel Indian attacks and build a new settlement. Lisiansky went back to Kodiak for the winter but returned to Sitka on June 1 1805 and remained until September 1, when he sailed for China and then to Russia. Lisiansky contributed to the naming of geographical features on Kodiak Island and in the southeast areas of Alaska, including the naming of Baranof Island for the Russian governor in 1805.

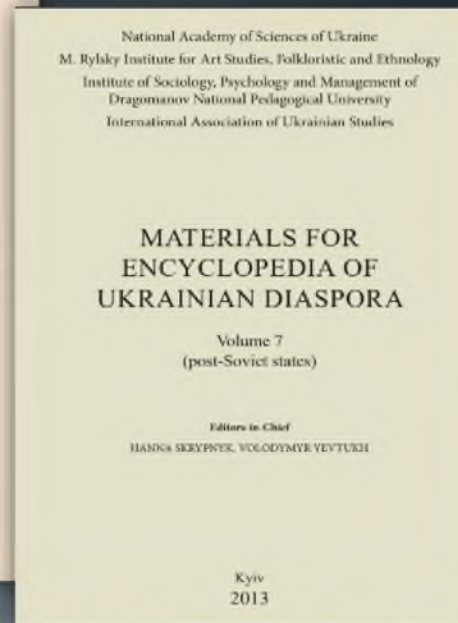
²¹ Point located on the southern tip of Lisianski Peninsul and 6.5 miles north of Sitka. It was named by W. H. Dall, USC&GS, in 1883 in honour of Lisiansky.

²² Orth, p. 579. Stream flows for 7 miles northwest to the head of Lisianski Inlet. It was named by the U.S.G.S. in 1955.

²³ *Ibid.*, p. 766. Strait is 13 miles long and extends from Lisianski Inlet to west of Chichagof Island. Named in 1879 by W. H. Dall.

Lisianski Bay, 11, 13, 17
Lisianski Inlet, 13, 17
Lisianski Island, 11, 13, 17, 23
Lisianski Peninsula, 13, 17, 18
Lisianski Point 18
Lisianski River, 13, 18, 19
Lisianski Strait, 13, 18

Ім'я українського мореплавця Юрія Лисянського на мапі США згадується 7 раз. Дослідження Анни Власенко-Бойцун (1917-1997) в збірці «Ономастичні праці» (видання Українського Вільного Університету, Мюнхен, Денвер, Майамі-Біч, 1984), стор. 11-19

ЛИСЯНСЬКИЙ Юрій, мореплавець; н. 13.8.1773 в Ніжині Чернігівської губ., п. 6.3.1837 в Петербурзі. Закінчив Морський кадетський корпус у Кронштадті (1786). Брав участь у війні зі Швецією (1788–90), служив на Балтійському флоті (1790–93). У 1793–99 вивчав морську справу в Англії. У 1803–06 здійснив разом з рос. мореплавцем І. Крузенштерном 1 рос. навколосвітню подорож на кораблях “Нева” (був його командиром) і “Надежда”. У 1804 “Нева” досягла Аляски, де Л. провів більше р. і заснував Но-

воархангельський порт. Під час експедиції було відкрито новий шлях до Камчатки й Аляски; досліджено мало-відомі р-ни Тихого океану; проведено спостереження над течіями, температурою, солоністю і густиною води; зібрано етнограф. матеріал. Разом з І. Крузенштерном Л. склав навігаційні карти пройденого шляху, уніс уточнення до карт морських течій, відкрив міжпасатну протитечію в Атлантичному й Тихому океанах. Ім'ям Л. названо один з відкритих ним Гавайських остр., півостр. на березі Охотського моря, гору на остр. Сахалін. У Ніжині встановлено пам'ятник Л.

Матеріали до Енциклопедії Української Діаспори = Materials for Encyclopedia of Ukrainian Diaspora: 7 том (пострадянські країни). — Київ: НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Відп. за вип.: Г. Скрипник, В. Євтух. 2013.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Мова: українська
Видання: 10
Томів: 10
Рік видання: 2003
Видання: 10
Томів: 10
Рік видання: 2003

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

6
Томів
Львів - Мі

кабінетно-видавничий центр

Усенко П.Г. Лисянський Юрій Федорович // Енциклопедія історії України: Т. 6. Ла - Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2009. - с. 169-170.

начинні спостереження за побутовою гвинтовою фрегатом «Светлана» та в. о. його командира. Фрегат будував досвідчений франц. корабель Арман. Весною 1859 П. привіз фрегат до Кронштадта.

У 1860-ті рр. опублікував статті «Деякіє слів про морське виховання в Росії» та «Про переворотів лінійних кораблях на броненосні» (обидві в «Морском сборнике»).

Від 1874 — вице-адмірал, з 1892 — адмірал рос. імператорського регулярного флоту.

Входив до правління Рос. т-ва пароплавства і торгівлі, сприяв переведенню вітрильного флоту на парову тягу.

1883 передав архів і портрет свого батька, написаний В. Боровиковським, до Петерб. військово-мор. музею.

Літ.: Ковитон Ю.Л. Генерал-адмірал Російського Імператорського флоту. СПб., 2003. Смірнов А. Казань — морське солов'яче. СПб., 2003; Сівак генералітета і обер-адмірала Черноморського флоту. Центральної російської армії Военно-морского флоту, ф. 315, оп. 1, д. 705.

П.В. Голубович, О.В. Зорька.

ЛИСЯНСЬКИЙ ПОЛК — військ. одиниця козац. війська за гетьманства Б.Хмельницького. Створений (1648) шляхом відокремлення від *Корсунського полку* кількох сотень. Існував нетривалий час. Його полковником був Данило Якимович. Відомо, що навесні 1649 козац. війська Б.Хмельницького поділялося на 30 полків. Однак уже в складеному цього ж року, після *Зборівського договору* Криму з Польщею (серпень 1649), «Рескриптом *Вішека Запорозького*» 1649 значиться лише 16 полків, Лл. серед них немає. На думку М.Грушевського, цим «Рескриптом...» у Корсунському полку зафіксовано 3 сотні із колиш. Лисянського полку.

Літ.: Грушевський М. Хмельниччина в розвідці. К., 1922; Крип'якевич І.В. Адміністративний побуд України 1648—1654 рр. В кн.: Історичні джерела та їх використання, вип. 2. К., 1960; Бригадський М. Історія України-Руси, т. 8. К., 1995.

В.В. Пашинський.

ЛИСЯНСЬКИЙ Юрій Федорович (1773—1837) — військовий моряк, гідрограф, перекладач, підприємець, колекціонер. Бать-

Ю.Ф. Лисянський. Портрет роботи художника В. Боровиковського. 1810.

ко П.Лисянського Н. в м. Ніжині. З родини місц. священика (1785 батько був затверджений у *дворянина*). Від 1783 навчався в Морському шляхетському корпусі у Кронштадті (нині місто підпорядковане С.-Петербурзькій міській РФ). 1786 став гардемарини. Служив на Балт. морі. Брав участь у російсько-шведській війні 1788—90. Від 1789 — офіцер. 1793 був відряджений практикувати в очокі на британський флот, побував досвід у океанських походах. 1795—96 стажистом перебував у США, зустрічався з президентом Дж. Вашингтоном. У боєвих діях проти французів 1796 зазнав контузії, 1797 повернувся до *Російської імперії*, отримав звання капітана лейтенанта. Мандрівні спостереження виклав у шоденникові «Журнал лейтенанта Лисянського, велений їм во время служби его волонтером на судах английского флота в 1793 по 1800 гг.» (звіні зберігаються у Центр. військово-мор. музеї в м. Санкт-Петербурзі).

Від 1800 — командир фрегата «Аврора». 1803 опублікував свій переклад книги шотландського теоретика військово-мор тактики Дж.Клерка («Накази флоту», т. 1—2, СПб). Призначений капітаном шлюпа «Нева» (воломістакостю 370 т), укомплектував його екіпаж і 26 липня 1803 за ст. ст. разом з полібним 450-тоннажним хоробрим «Надзея», яким керував його однокашник

І.Крузенштерн вирушив у навчально-вигідне плавання. 3 серпня (22 липня) 1806 «Нева» вислітало (першою з експедицій, очолюваною спочатку акціонером-правителем Російсько-амер. компанії М.Резановим, а потім — І.Крузенштерном), подолавши значимий шлях, повернувся до Кронштадта.

Детально описав побачене в подорожі від Полінезії до Аляски (зокрема, о-ви Ласки та Кад'як в Тихому океані) й зробив картографічний звіт про виконані завдання (матеріали з докладним атласом опублікував власним коштом спочатку 1812 рос. мовою в С.-Петербурзі, в 1814 — англ. в Лондоні; *Визнак Британія*). 1806 підвищений до хантіана 2-го рангу. 1807—08 командував на Балтійч. гузіями «Зачутіє Св. Анны», «Эмгейтен».

1809 за станом здоров'я пішов у відставку з чином капітана 1-го рангу. Займався длаванням в оренду квартиру, збанкрутів. Особисті унікальні збірки природничих та етногр. матеріалів залишив Румянцевському музею.

Нагороджений орденами св. Георгія 4-го ст. (1802), св. рівноапостольного кн. Володимира 3-го ст. (1806).

П. у м. С.-Петербурзі похований на цвинтарі Олександрівської Невської дари.

Його ім'ям назвали кілька геогр. об'єктів, у т. ч. тихоокеанську затоку біля Пн. Азії, один із Гаванських островів, піщасті на березі Охотського моря, гору на Сахаліні. 1975 у Ніжині йому встановлено пам'ятник.

Тв.: Путешествие вокруг света в 1803, 4, 5 и 1806 годах, по повелению Ея Императорского Величества Александра Первого, на корабле Нева под начальством флота капитана лейтенанта Юрия Лисянского. СПб., 1812.

Літ.: А.Л. Лисянский *Н.В.* Юрій Федорович Лисянський. «Морський сборник». 1834, № 1; Ахисов А. Лисянский Юрій Федорович. В кн.: Русский биографический словарь, т. 10. СПб., 1914; *Думатаракса И.В.* Ю.Ф. Лисянский в русские кружельские плаванія. В кн.: Лисянский Ю.Ф. Путешествие вокруг света на корабле «Нева» в 1803—1806 годах. М., 1947; *Бодарский М.С.* Фигурі по історії руского землезнавця, т. 1. М., 1947; *Штанберг Е.Л.* Життєписання руского мореплавателя Юрія

Пам'ятник Ю.Ф. Лисянському у м. Ніжині, 1975. Скульптор К. Гольдман.

Лисянского, содержащее историю его службы на военном флоте российской, его плаванія в Западную и Восточную Азию, Северную Америку и Южную Африку, а также о значеніем первом всеяе русских морских вокруг света в 1803 по 1806 года. М., 1948; Рабинович Я.Е. Юрій Федорович Лисянский — славный русский мореплаватель. В кн.: Сборник докладов на I-й научно-технической конференции слушателей Академии Военно-морской академии кораблестроения и вооружения им. А.Н. Крылова Л., 1949; Штанберг Е.Л. И.Ф. Крузенштерн Ю.Ф. Лисянский. М., 1950; *Крузенштерн И.Ф.* Путешествие вокруг света в 1803, 1804, 1805 и 1806 годах на кораблях «Надзея» и «Нева». М., 1950; *Невский В.В.* Первое путешествие россиян вокруг света. М., 1951; *Ваво ж.* Вокруг света под русским флагом: Первое кругосветное путешествие русских на кораблях Надежда и Нева под начальством флота капитана лейтенанта Юрия Лисянского и Юрия Лисянского в 1803—1806 годах. М.-П., 1953; *Думов В.С.* И.Ф. Крузенштерн и Ю.Ф. Лисянский. М., 1953; *Бере Л.С.* История русских географических открытий. М., 1962; *Алексеев А.И.* Юрій Федорович Лисянский. В кн.: Лисянский Ю.Ф. Путешествие вокруг света в 1803, 4, 5 и 1806 годах на корабле «Нева». Владивосток, 1977; *Масленников Е.Л.* Морская карта рассказывает. М., 1986; *Ахисов Г.А.* Морские памятные даты. М., 1987; *Штанов А.А.* Петербург Лисянский «Ленинградская парадорм», 1989, № 11; Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. К., 1990; М., 1947; *Бодарский М.С.* Фигурі по історії руского землезнавця, т. 1. М., 1947; *Штанберг Е.Л.* Життєписання руского мореплавателя Юрія

ВІДКРИВАЮЧИ НОВІ ПРОСТОРИ

Ще одне ім'я, яким Україна має гордитися по праву — Юрій Лисянський (13.04.1773—6.03.1837), який народився в селі на Тернопільщині в родині священника. Як один з кращих офіцерів російського флоту 1793 року направлений на стажування до Великої Британії. Через два роки під час своєї відпустки відвідав США, був представлений президенту цієї країни Дж. Вашингтону.

1797 року Юрій Лисянський повертається до Росії й одержує призначення командувати фрегатом "Авроил". Набутий досвід на цій посаді, а також добрі знання морської справи (1803 року, до речі, наш земляк переклав працю Клерка про рух флотів і тактику операцій на морі) послужили підставою для призначення його керівником першої навколосвітньої наукової експедиції, котра, крім спостережень, мала завданням організувати торгівлю з Японією і Китаєм.

Перебуваючи в комплексному науковому плаванні на кораблі "Нева", Юрій Лисянський із своїм штурманом виправляв краші іноземні карти, складав нові, здійснював навіть астрономічні спостереження.

Щодо уточнень англійських карт, то Юрій Лисянський, скажімо, так нотував при наближенні до острова Тенеріф (Канарський архіпелаг): "Обов'язком собі поставлю зазначити, що в Остіндійському й Англійському атласах вигляд острова Тенеріф з північної сторони надто не схожий на карті земної кулі".

Від Гавайських островів наш земляк поплив зі своїми соратниками до берегів Аляски, де з листопада 1804 року зупинився на знімілво на острові Кодьяк. Не марнуючи часу, учасники експедиції взялися описувати його. Сам же Юрій Лисянський першим дослідив основні острови розташованого поблизу Сітхинського архіпелагу, склав карту і дав назви більшим островам (Баранова, Чичалова). По дорозі до Китаю Юрій Лисянський відкрив кораловий острів, який за проханням команди названий його іменем, а сусідній риф — Крузенштерна.

З останнім, до речі, експедиція Юрія Лисянського зустрі-

72

лася тільки в грудні 1805 року біля берегів Китаю, звідки вони обидва своїми суднами попрямували на батьківщину. Юрій Лисянський прибув до Кронштадта 5 серпня 1806 року, Іван Крузенштерн — через чотири дні.

Результатом навколосвітньої подорожі Юрія Лисянського була публікація його книги в двох томах, що вийшла 1812 року в Санкт-Петербурзі. Її потім перекладали на багато іноземних мов. А зібрану ним колекцію з 170 предметів одягу, знаряддя, черепашок Юрій Лисянський передав до Рум'янцевського музею в Москві.

Ім'я Юрія Лисянського увічнено в багатьох географічних об'єктах, які він відкривав, а також вулицю в Ніжині. В Санкт-Петербурзі на будівлі Морського корпусу на його честь встановлено меморіальну дошку.

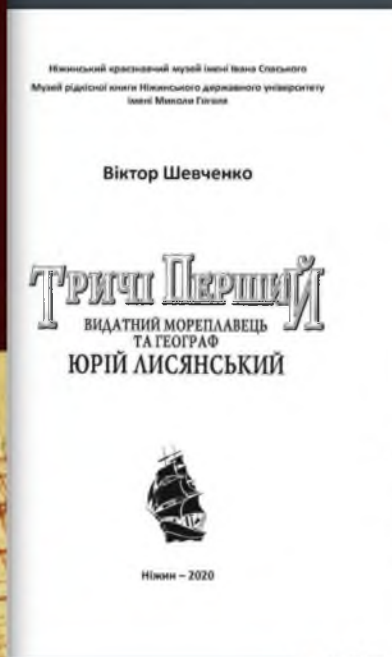
До найвидатніших учених-мандрівників українського походження належить і Єгор Ковалевський (18.02.1811—2.10.1868), котрий народився і провів свої дитячі роки в селі Ярошівці біля Харкова.

Після закінчення філософського факультету Харківського університету Ковалевський працює в Сибіру і на Алтаї, де займається гірничою справою. Коли навесні 1837 року він допровадив до російської столиці караван із золотом, то вже як кваліфікований спеціаліст одержує урядове відрядження в Чорногорію для організації пошуку родовищ цього благородного металу. Там українець Ковалевський не тільки працював киркою, але й змушений був братися за зброю, коли розпочалися бойові дії з боку австрійської армії. Його мужність у відстоюванні незалежності цього невеликого балканського народу стала відома тоді не тільки в Чорногорії, а й у всьому світі.

Після повернення додому Ковалевський написав книгу "Чотири місяці в Чорногорині", що привернула до себе увагу представників наукових кіл того часу. У розвиток цієї праці Єгор Ковалевський 1843 року видає першу частину нової книги "Странствователь по суше и морям", у якій підсумовує

73

Карта острова Кайля. Мал. Ю.Лисянського («Voyage around the World...», London, 1814.)

Ці карти, які дійшли до нас, були створені у три етапи, а саме: інструментальні натурні зйомки (тобто безпосередньо на місцевості); камеральна обробка матеріалів зйомки – створення чистового оригіналу; виготовлення гравюр та відбиттів із них. Враховуючи документальні записи, конкретні обставини (методику зйомок, кваліфікацію та посадові функції

65

На фото: В.О. Шевченко (праворуч) та М.Г. Криловець (ліворуч)

СЛОВО ПРО АВТОРА КНИГИ

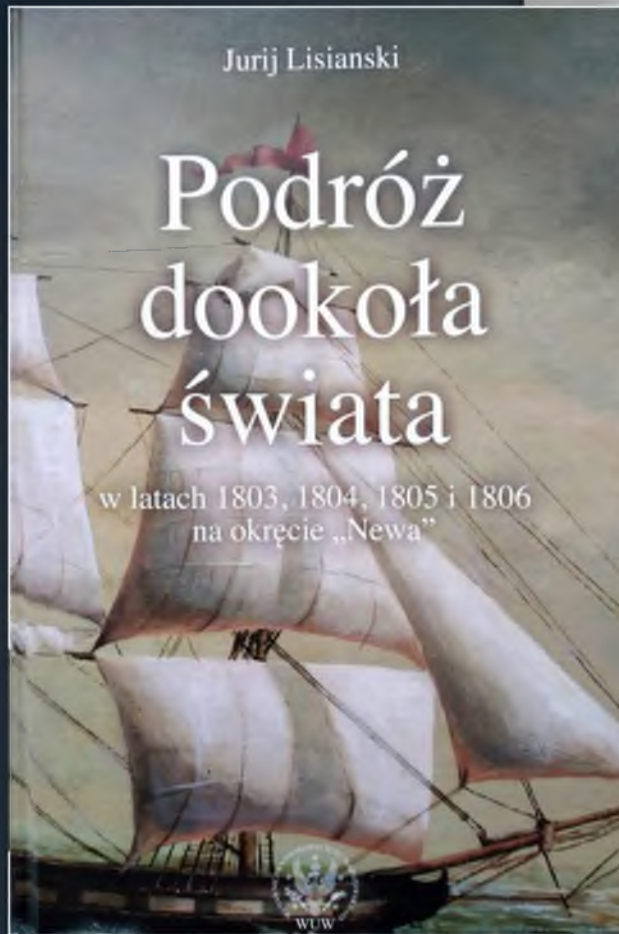
Автором цієї книги є видатний український вчений **Віктор Олексійович Шевченко** (19.09.1949 - 05.03.2012) – картограф, автор великої кількості карт і атласів для учнів середньої школи та

Шевченко В.О. Тричі перший: видатний український мореплавець та географ Юрій Лисянський – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2020. – 98 с.

Короткий огляд: Книга, що пропонується до уваги читачів, – це історична розповідь про життя та подорожі навколосвітнього мореплавця, українця за походженням, нащадка шляхетної козацької родини з Ніжина, Юрія Федоровича Лисянського (1773-1837). Висвітлено його діяльність як першовідкривача-дослідника, географа, картографа, етнографа. Видання 2-е, виправлене та доповнене. Книга буде корисною для професійних географів, істориків, вчителів, краєзнавців, мандрівників, студентів, учнів та всіх, хто цікавиться історією географічних відкриттів. ЧИТАТИ ПОВНОТЕКСТОВУ ВЕРСІЮ ВИДАННЯ: >>>>

<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2361>

Jurij Lisianski

Podróż dookoła świata

w latach 1803, 1804, 1805 i 1806
na okręcie „Newa”

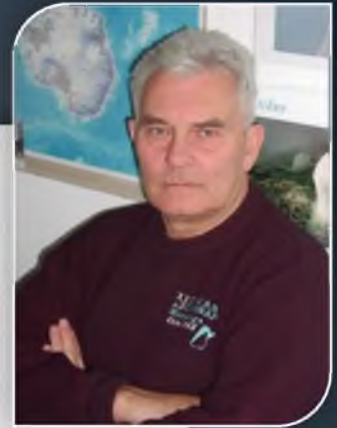
Wybór, przekład i komentarze
Stanisław Rakusa-Suszczewski

SŁOWO OD TŁUMACZA

Jurij Fiodorowicz Lisianski urodził się 2 sierpnia 1773 roku na Ukrainie, za Dnieprem, w miejscowości Nieżyn [ukr. Niżyn] nad rzeką Oster. Według niektórych źródeł rodzina Lisiańskich, herbu Lis lub Mzura, jest pochodzenia polskiego, jego ojciec był zubożałym szlachcicem. W wieku 13 lat Jurij został przyjęty do Morskiego Korpusu Kadetów w Petersburgu. Dwa lata później, podczas wojny rosyjsko-szwedzkiej 1788–1790, uczestniczył w działaniach wojennych na morzu przeciwko Szwedom. W 1793 roku, w randze porucznika, wraz z szesnastoma innymi oficerami, w tym z Iwanem Fiodorowiczem Kruzenszternem¹, decyzją Katarzyny II zostaje wysłany na praktykę do Anglii. Przez pięć lat pływa na angielskich okrętach, odwiedzając w tym czasie Stany Zjednoczone, Indie Zachodnie, Afrykę Południową i Indie. Zdobywa też doświadczenie podczas morskich walk Anglików z Francuzami. Po powrocie do Rosji otrzymuje stopień kapitana.

W 1802 roku Iwan Kruzensztern zaproponował mu wspólną wyprawę dookoła świata. Lisianski wyraził zgodę i dostał polecenie wyjazdu do Hamburga w celu zakupu dwóch okrętów, które ostatecznie nabył w Londynie. Większym, nazwanym „Nadzieida”, o 470 tonach wyporności, z 58 członkami załogi, dowodził Kruzensztern; na jego

Щоденник навколосвітньої подорожі нашого земляка-мореплавця Юрія Лисянського читають у Польщі. 2012 року видавництво Варшавського університету видало переклад книги «Podróż dookoła świata w latach 1803, 1804, 1805 i 1806 na okręcie Newa» («Подорож навколо світу на шлюпі «Нева», 1812). Здійснив переклад та написав коментарі до видання доктор наук, відомий фахівець в галузі океанології, почесний член багатьох Академій Наук (у тому числі - й України), професор **Stanisław Rakusa-Suszczewski**, відомий польський біолог, океанолог та дослідник Антарктики.

ELENA GOVOR

12 TWELVE DAYS AT NUKU HIVA

RUSSIAN ENCOUNTERS AND MUTINY IN THE SOUTH PACIFIC

12

Part I

FIGURE 2.
Urey Lisiansky
(Lisiansky 1814)

the command of a good friend' (1994:37). Krusenstern expected to find in Lisiansky an 'unbiased and obedient man, with zeal for the common benefit' as well as a thoroughly accomplished officer (1809:2-3; 1813c:2).

Despite the similarities in their careers, they were very different. In Soviet historiography, Lisiansky's Russian origins made him immune to any criticism—a trend that has survived into post-Soviet times. Nevertheless, accounts by several of his contemporaries contrast him sharply with Krusenstern. Löwenstern, who was highly critical of all on board except Krusenstern, his idol, left a number of unfavorable remarks about Lisiansky. Löwenstern does, however, take care to base his impressions on facts, with which he was always meticulous:

To the same degree that our atmosphere is a happy one, it is said to be quiet on the *New*. Lisianski, the tyrant, has introduced a strict moral code so that everyone sits in his cabin and broods.

The sailors on the *New* are very dissatisfied with Lisianski. They intended to ask Krusenstern to mitigate their situation. (Lisianski often capriciously has his people whipped with the cat.) Our peaceable sailors advised them to hold out until they are back in Russia and complain there.

Govor, Elena. (2010). *Twelve Days at Nuku Hiva: Russian Encounters and Mutiny in the South Pacific*. Honolulu, University of Hawai'i Press.

Книга відомої письменниці та історика, дослідниці з Австралійського Національного університету в м. Канберра Олени Говор (Olana Govor) "Twelve Days at Nuku Hiva: Russian Encounters and Mutiny in the South Pacific. Published by University of Hawaii Press, 2010" з дарчим авторським написом та теплими словами на адресу нашого музею. Книга розповідає про обставини перебування навколосвітньої експедиції 1803-1806 рр. під керівництвом капітанів А.І.Крузенштерна та Ю.Ф.Лисянського на тихоокеанському острові Нука-Гіва, про пригоди мореплавців та їх спілкування з місцевими тубільцями.

Лисянський Юрій Федорович (1773-1837) – видатний мандрівник, дослідник-географ, океанолог, етнограф, навколосвітній мореплавець українського походження. Один з керівників першого в історії колишньої Російської імперії навколосвітнього плавання 1803-1806 рр., капітан шлюпу «Нева».

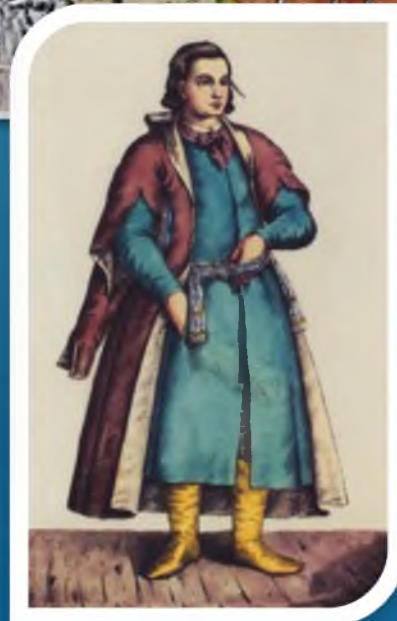

Козацький сотник

Шляхетна панна

Козацький писар

Народився
Юрій Лисянський
12 квітня 1773 року
в шляхетній
священничо-козацькій
родині
в місті Ніжині.

75

Чернігівсько-сосницька гілка

Степан (Стефан) Лисянський

Покозачений шляхтич
(сер. XVII ст.) м. Чорнухи

Семен Степанович Лисянський

Значковий товариш, осавул полковий
Сосницький міщанин (1684) (+1712/бл.1725?)

Прилуцько-ніжинська гілка

Іван Семенович Лисянський
Старшина Сосницької сотні
Чернігівського полку

Герасим Семенович Лисянський
Військовий товариш

Степан Іванович Лисянський
Значковий товариш
Сосницької сотні
(1696~1769)

Омелян Іванович Лисянський
Війт Сосницький
(1725-1740)
Значковий товариш

Герасим Іванович Лисянський
Старшина Сосницької сотні

Дем'ян Герасимович Лисянський
Сотник
Заньківський,
Бунчуковий товариш
(1734-1817)

Федір Герасимович Лисянський
Писар Ічнянської сотні, Ніжинський протоієрей
(1735-1803)

Іван Герасимович Лисянський
Значковий товариш,
абшитований товариш
(1743-1790?)

Андрій Омелянович Лисянський
сотник

Нечипор Омелянович Лисянський
полковий осавул

Іван Омелянович Лисянський
Військовий товариш
Чернігівського полку

Ананій Федорович Лисянський
Капітан I рангу
(1766-1839)

Юрій Федорович Лисянський
Капітан I рангу
(1773-1837)

Іван Федорович Лисянський
Ніжинський протоієрей
(1755/57-1826)

Семен Омелянович Лисянський
Військ. товариш
Чернігівського полку

Яким Омелянович Лисянський

Олександр Юрійович Лисянський
1812-1836

Юрій Юрійович Лисянський
Афонський старець Григорій
(1819-1852)

Платон Юрійович Лисянський
Адмірал
(1830-1900)

Катерина Юріївна Лисянська (Андріанова)
Директриса Маріїнського інституту
(1809-1876)

Марія Юріївна Лисянська (Рубіні)
(1808-1881)

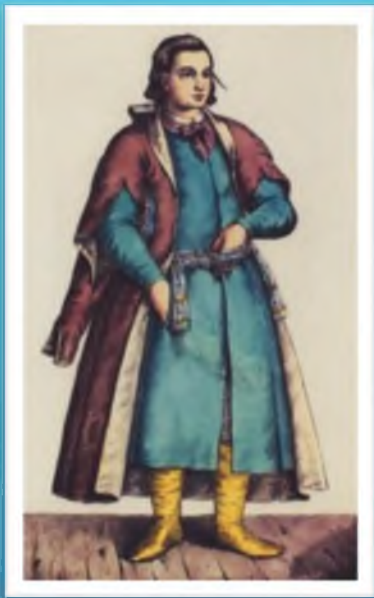

№ 412 пол. № 2 в. № 5
 Съ. повѣствованіи Земскій Мѣщанскій Судъ
 бывшей дворянской березинской отки
 протоколиста Перекопскаго
 Репортъ

Вступившее въ проишлоу 1797 году апреля
 16 вдовшии съ мѣщанки березинскій судъ. утѣло,
 по жалобѣ Гна Понимовъ майора дамшана мн
 Анскаго на поручика Григорія Агасовскаго
 и его Асену Запримченныи чрезъ свакъ судъ
 чувтъче обидѣ состоящее въ поданной въ

Церква Івана Богослова (1752 р.), у якій понад 40 років священиком був протоієрей Федір Лисянський. У цьому храмі 2 квітня 1773 року батько власноруч охрестив свого новонародженого сина Юрія

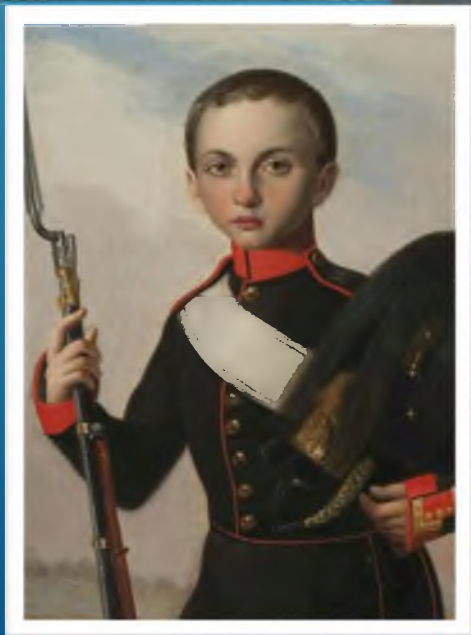

Григорій Полетика
(1725-1784)

Платон Гамалія
(1766-1817)

У 1783 році батькі віддали 10-річного Юрія Лисянського та його старшого брата Ананія на навчання до Кадетського морського корпусу в Кронштадті

У віці 15 років Ю.Лисянський починає службу на Балтійському флоті. Бере участь у російсько-шведській війні. Бойове хрещення проходить у битві біля острова Гогланд.

У 1793-1800 роках служить волонтером на Британському флоті. Багато подорожує, відвідує Канаду, Північну, Центральну та Південну Америку, Південну Африку, Індію...

The East Prospect of the City of PHILADELPHIA, in the Province of PENNSYLVANIA.

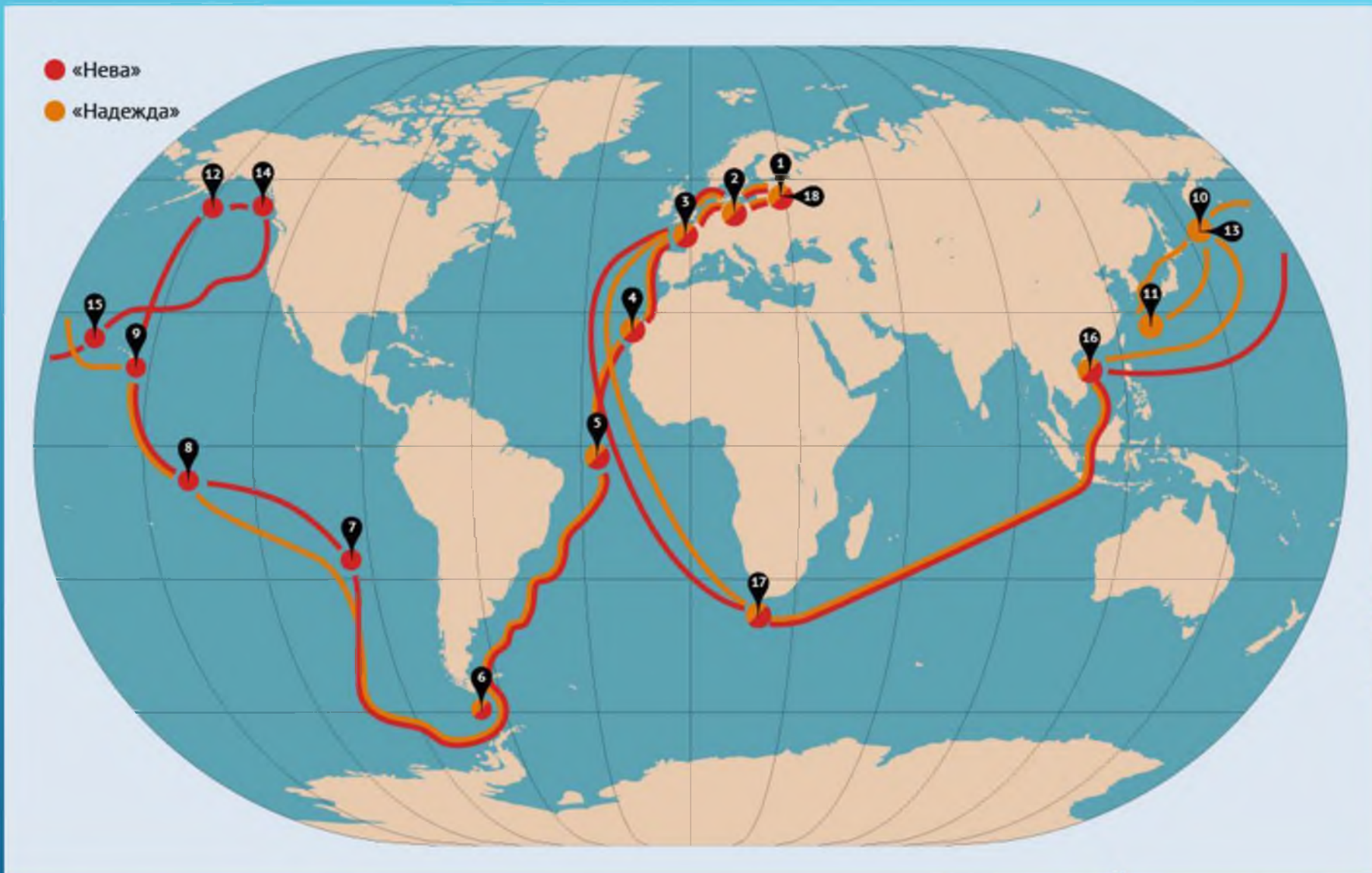
У 1794 році, перебуваючи в м. Філадельфія, Юрій Лисянський особисто зустрічався з президентом США Джорджем Вашингтоном

У **1803-1806** рр. А.І. Крузенштерн та Ю. Ф.Лисянський очолюють першу в історії Російської імперії морську навколосвітню експедицію

Маршрут навколосвітньої подорожі А.І.Крузенштерна та Ю.Ф.Лисянського (1803-1806 рр.)

Під час перебування на острові Нука-Гіва (Маркільський архіпелаг) Ю.Лисянський та А.І.Крузенштерн спілкуються з місцевим племенем татуйованих канібалів. Ю.Лисянський укладає перший словник мови тубільців.

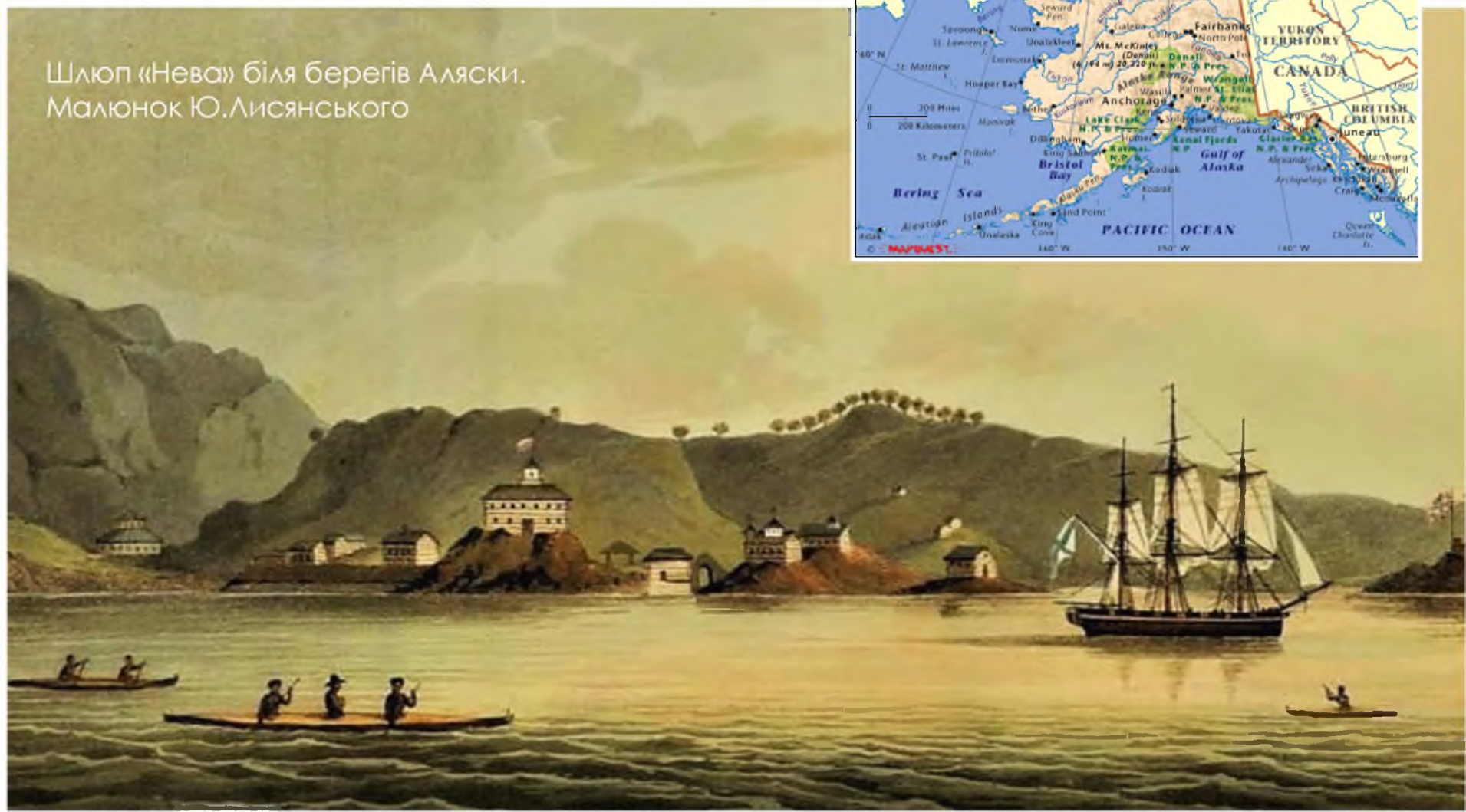

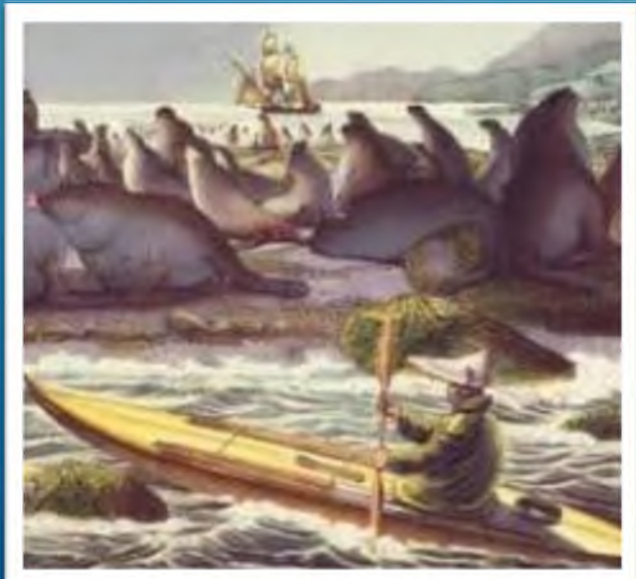

Шлюп «Нева» біля берегів Аляски.
Малюнок Ю.Лисянського

Влітку 1804 року шлюп «Нева», яким командував капітан Ю.Лисянський, підійшов до берегів Аляски, щоб доставити необхідні російським колоністам запаси та наповнити трюм хутряними товарами.

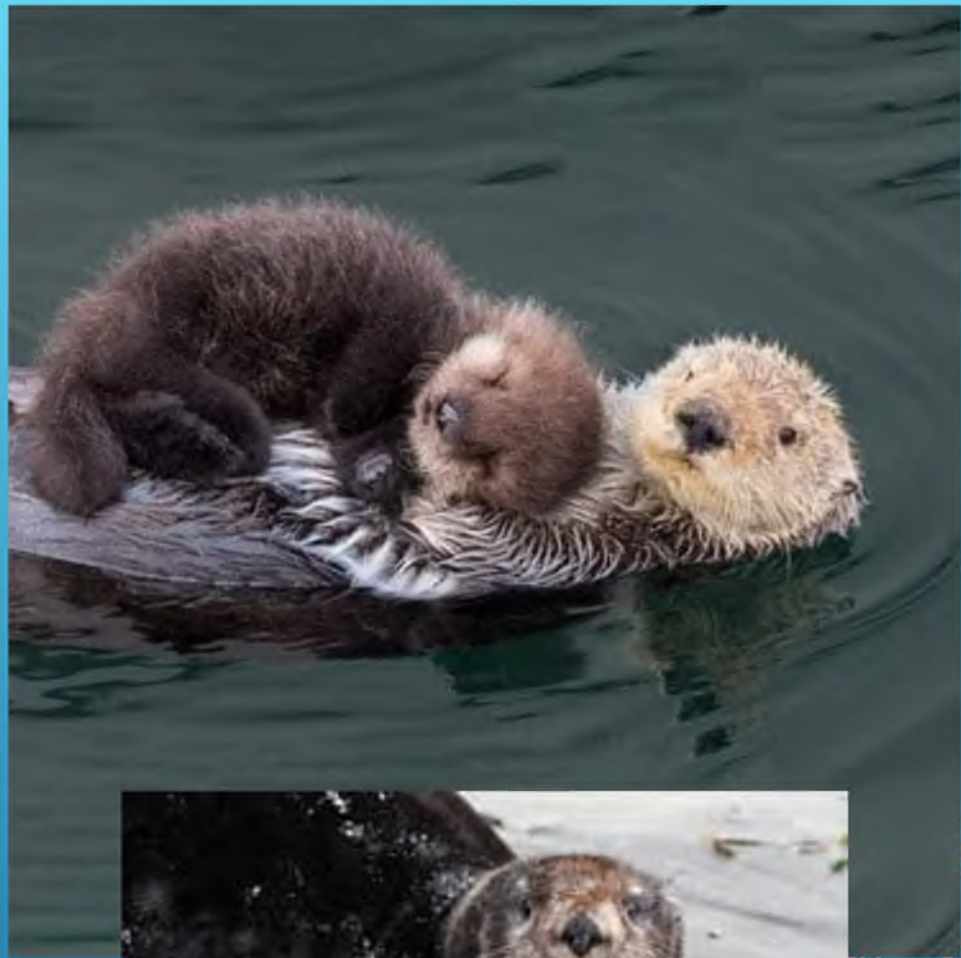

Зібрана Ю.Лисянським на Алясці етнографічна колекція, вважається однією з найцінніших та найпоівніших у Європі

Спорядження тлінкітського воєка: панцир, кинджал, бойові шоломи, маски шаманів (колекція Ю.Лисянського, «Кунсткамера», СПб)

Згаслий вулкан Еджкомб,
Аляска, США

17 жовтня 1805 року Ю.Лисянський відкрив та описав один з Гавайських островів, що тепер носить його ім'я – «Острів Лисянського»

Видання книги
Ю.Лисянського
на сайті бібліотеки
англійської
королеви

Надгробний пам'ятник на місці поховання Юрія Лисянського в Александро-Невській Лаврі у Санкт-Петербурзі

ЯКІ ГЕОГРАФІЧНІ ОБ'ЄКТИ НА КАРТІ СВІТУ НАЗВАНО НА ЧЕСТЬ НАВКОЛОСВІТНЬОГО МАНДРІВНИКА-ДОСЛІДНИКА, НАЩАДКА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО РОДУ, НІЖИНЦЯ ЮРІЯ ЛИСЯНСЬКОГО?

- 1) Острів Лисянського (Lisianski Island) - один з островів Гавайського архіпелагу (США), який був відкритий, обстежений та нанесений на карти Ю.Лисянським 17 жовтня 1805 року.
- 2) Лисянського бухта (Lisianski Bay, Аляска, о. Кадьяк) - була названа на честь Ю.Лисянського американськими дослідниками у 1888 р. 1929 року перейменована на Barling Bay.
- 3) Лисянського протока (Lisianski Strait) - Аляска, поміж островами Чичагов та Якобі. Названа 1879 року У. Доллом, дослідником з Берегової та геодезичної служби США, на честь Ю.Лисянського, на карті якого ця протока вперше з'явилася 1814 року.
- 4) Лисянського затока (Lisianski Inlet) - Аляска, о. Чичагов. Названа Береговою та геодезичною службою США 1908 року.
- 5) Лисянського річка (Lisianski River) - Аляска, о. Чичагов. Впадає в затоку Лисянського. Названа Геологічною службою США 1955 року.
- 6) Федоровича мис (Theodore Point) - Аляска, о. Якобі. Названий 1879 року У. Доллом на честь капітана Юрія Федоровича Лисянського, який першим склав карти цього регіону в 1804–05 рр.
- 7) Юрія Мис (Urey Point) - Аляска, о. Чичагов. Названий 1879 року У. Доллом на честь Юрія Лисянського.
- 8) Юрія скеля (Urey Rocks) - Аляска, о. Чичагов. Названий 1925 року Береговою та геодезичною службою США.
- 9) Лисянського півострів (Lisianski Peninsula) - Аляска, о. Баранов. Названий 1883 року У. Доллом на честь Ю.Лисянського, котрий відвідав та дослідив цю місцевість у 1804-1805 рр.
- 10) Лисянського Мис (Lisianski Point) - Аляска, о. Баранов. Названий 1883 року У. Доллом на честь капітана Юрія Лисянського.
- 11) Лисянського півострів - на березі Охотського моря.
- 12) Східно-Лисянський хребет - Охотське море, о. Сахалін. Названий 1948 року на честь Ю.Ф. Лисянського на пропозицію Комісії Географічного товариства СРСР.
- 13) Західно-Лисянський хребет - Охотське море, о. Сахалін. Названий 1948 року на честь Ю.Ф. Лисянського на пропозицію Комісії Географічного товариства СРСР.
- 14) Лисянського підводна гора - Охотське море, Сахалін, о. Сімушир. Відкрита експедицією науково-дослідного судна «Вітязь» 1951 року. Названа в 1958 році на пропозицію науковців Інституту океанології АН СРСР.

Острів Лисянського

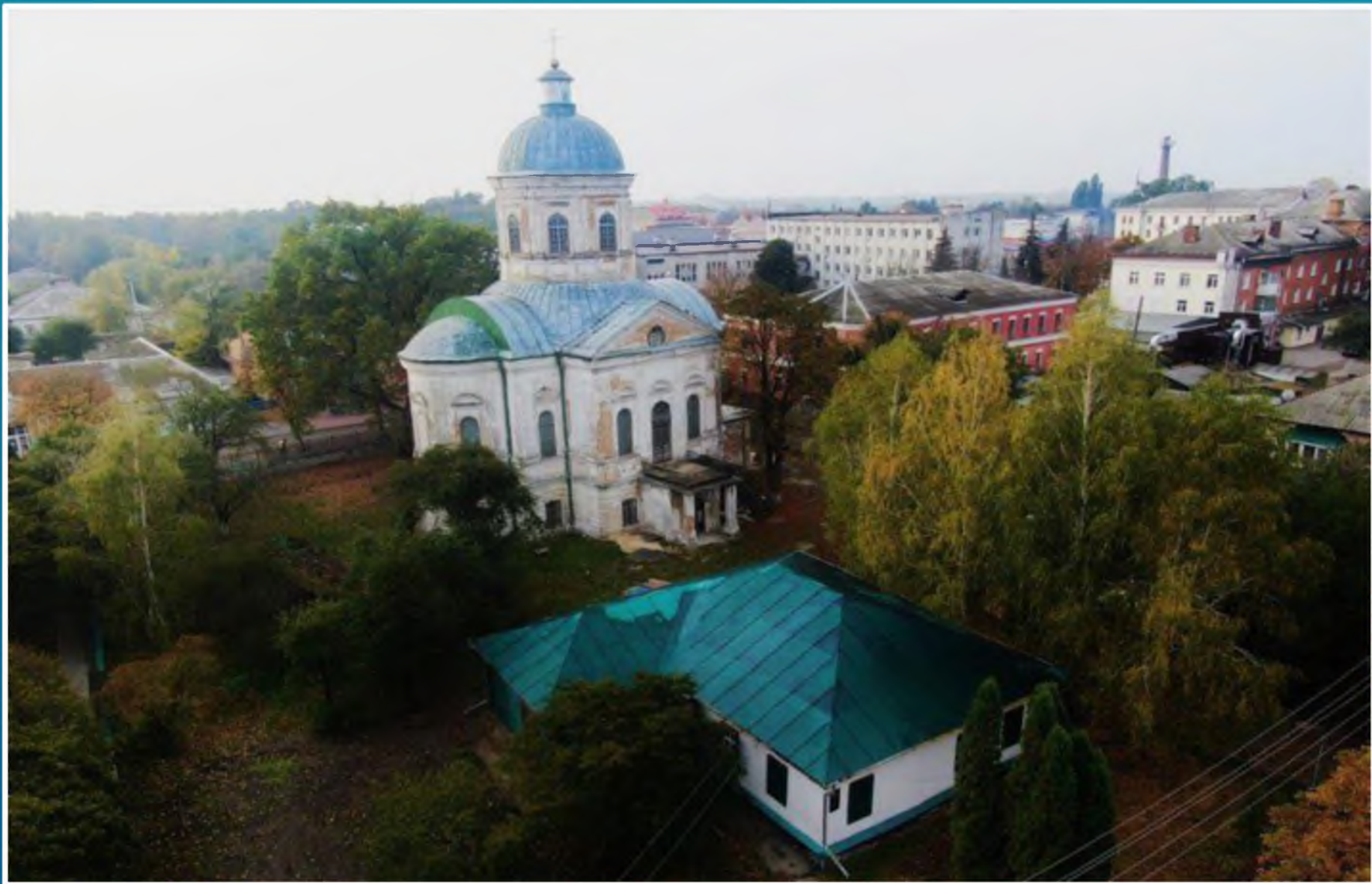

**250-річчя від дня народження
українського мореплавця
Юрія Лисянського**

2023 рік

В Ніжин зберігся цілісний історико-культурний меморіальний комплекс, пов'язаний з Юрієм Лисянським

Райнгольд Месснер

АНТАРКТИДА · РАЙ І ПЕКЛО

Руаль Амундсен

МОЯ ЖИЗНЬ ЮЖНОГО ПОЛЮСА

Роберт Скотт

ДНЕВНИК ПОЛЯРНОГО КАПИТАНА

Ернест Шеклтон

В СЕРЦЕ АНТАРКТИКИ

Марко Поло

КНИГА ЧУДЕС СВЕТА

Подорожі

Географічні

В часі

Емоційні

Духовні

У світ знань

Кулінарні

Ексклюзивні

За подарунками

Читачу

[Автори](#)

[Новини](#)

[Книжкові серії](#)

Покупцю

[Доставка та оплата](#)

[Друк на вимогу](#)

[Подарункові сертифікати](#)

TravelBooks

[Про TravelBooks](#)

[Видавництво](#)

[Контакти](#)

travelbooks®

Книжки для мандрівників

Подорожі для книголюбів

On TravelBooks only

Юрій Лисянський
700 грн.

Капітан Кук. Книга друга. Е. Чемерис
440 грн.

Там, де танцюють боги. Р. Месснер, Р. Мертін
390 грн.

Капітан Кук. Книга перша. Е. Чемерис
440 грн.

Кукучка. Історія про найвідомішого

Антарктида: Рай і пекло

Лхоцзе

Свен Гедін Моє життя в подорожах